

ISSN 1819-5377 print / ISSN 1993-3509 online

ЕКОНОМІКА БУДІВНИЦТВА І МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ЭКОНОМИКА СТРОИТЕЛЬСТВА И ГОРОДСКОГО ХОЗЯЙСТВА
ECONOMICS OF CIVIL ENGINEERING AND MUNICIPAL ECONOMY

ТОМ 4, НОМЕР 3, 2008, 175-182
УДК 69.003

ОБҐРУНТУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД СТАЛОГО РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В. М. Ращупкіна

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури
вул. Державіна, 2, 86123, м. Макіївка, Україна.*

E-mail: EconomicaDnasa@rambler.ru

Отримана 6 вересня 2008, прийнята 17 вересня 2008

Анотація. У статті обґрунтовано концептуальні засади сталого розвитку будівельного комплексу. Одночасне ефективне функціонування економіки і фінансової системи в цілому значною мірою залежить від оптимізації системи управління будівельним комплексом в цілому і на регіональному рівні. Особливого значення набуває обґрунтування концепції сталого розвитку підприємств будівельної галузі яка повинна зачіпати багато життєво важливих для будівельного комплексу питань і передбачати реалізацію широкого спектру заходів щодо підвищення організаційно-технічного рівня будівництва, зниженню енерго- і ресурсоемності будівельного виробництва, будівельної продукції, поліпшенню її якості з метою виконання запланованих обсягів зведення житла, об'єктів промислового і соціально-культурного призначення.

Ключові слова: концепція, сталий розвиток, засади, інноваційна діяльність, інвестиції, екологічна безпека, реформування підприємств.

ОБОСНОВАНИЕ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В. Н. Ращупкина

*Донбасская национальная академия строительства и архитектуры
Ул. Державина, 2, 86123, г. Макеевка, Украина.*

E-mail: EconomicaDnasa@rambler.ru

Получена 6 сентября 2008, принята 17 сентября 2008

Аннотация. В статье обосновано концептуальные принципы устойчивого развития строительного комплекса. Одновременное эффективное функционирование экономики и финансовой системы в значительной мере зависит от оптимизации системы управления строительным комплексом в целом и на региональном уровне. Особенное значение приобретает обоснование концепции устойчивого развития предприятий строительной отрасли, которая должна отражать жизненно важные для строительного комплекса вопросы и предусматривать реализацию мероприятий по повышению организационно – технического уровня строительства, снижению энерго- и ресурсоемкости строительного производства, строительной продукции, улучшению ее качества с целью выполнения запланированных объемов строительства жилья, объектов промышленного и социально-культурного назначения.

Ключевые слова: концепция, устойчивое развитие, принципы, инновационная деятельность, инвестиции, экологическая безопасность, реформирование предприятий.

GROUND OF КОНЦЕПЦИИ OF STEADY DEVELOPMENT OF BUILD ENTERPRISES

V. N. Raschupkina

Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

Street of Derzhavina, 2, 86123, Makeevka, Ukraine.

E-mail: EconomicaDnasa@rambler.ru

Received 6 September 2008, accepted 17 September 2008

Abstract. Conceptual principles of steady development of a build complex are grounded in the article. The simultaneous effective functioning of economy and financial system to a great extent depends on optimization of the control a build complex system on the whole and at regional level. The special value is acquired by the ground of conception of steady development of enterprises of a build industry which must reflect vitally important for a build complex questions and foresee realization of measures on an increase organizationally of technical level of building, to the decline of a build production, to build products, improvement of its quality with the purpose of implementation of the planned volumes of building of habitation, objects of the industrial and community services.

Key words: conception, steady development, principles, innovative activity, investments, ecological safety, reformation of enterprises.

Вступ

Сучасні ринкові умови господарювання потребують необхідності координації діяльності всіх учасників будівельного процесу, що повинне стати вирішальним чинником при проведенні великомасштабного будівництва. Необхідна оптимізація системи управління будівельним комплексом в цілому і на регіональному рівні. Це особливо торкається регіональних будівельних організацій, що знаходяться в комунальній власності, багато з яких вимагає відродження і належного розвитку. Існуюча промисловість будівельної індустрії, від якої багато в чому залежать можливості будівельних організацій, має мати значний потенціал зростання виробництва за умови її повної модернізації. Не дивлячись на зроблені останніми роками зусилля щодо оновлення сформованих в основному в 70 – 80-х рр. минулого сторіччя основних фондів підприємств будівельного комплексу і матеріально-технічної бази будівництва, вони недостатні, і робота в даному напрямку повинна бути серйозно активізована. Концепція сталого розвитку підприємств будівельної галузі повинна зачіпати багато життєво важливих для будівельного комплексу питань і передбачати реалізацію широкого спектру заходів щодо підвищення організаційно-технічного рівня будівництва, зниженню енерго- і ресурсоемності будівельного виробництва, будівельної

продукції, поліпшенню її якості з метою виконання запланованих обсягів зведення житла, об'єктів промислового і соціально-культурного призначення.

Огляд літературних джерел

Проблема сталого розвитку підприємств та аналіз з урахуванням обґрунтування напрямків покращення – складна й комплексна, тому її слід розглядати на макро- і мікроекономічних рівнях. Ці питання розглядали відомі вчені А.С. Барканов, А.В. Беркут, В.А. Василенко, І.Ф. Гладченко, М. Каменецький, А.С. Степанов, але зважаючи на складність проблеми і сучасну динаміку процесів, дослідження в цьому напрямку залишаються актуальними [1,2,3,4,5,6].

Виклад основного матеріалу

На думку автора, метою сталого розвитку будівельного комплексу Донецької області має бути формування економіки будівельної галузі, яка б володіла динамічним потенціалом, здатним забезпечувати зростання рівня добробуту населення і стандартів помешкання, ефективне відтворення і модернізацію виробничого апарату як на рівні комплексу, так і на рівні області в цілому, зміцнення конкурентоспроможності і на цій основі зростання якісних показників і структурних характеристик комплексу

і, зрештою, зміцнення внутрішньої і зовнішньої безпеки області.

В соціальній сфері концепція повинна орієнтуватися на реалізацію державних і регіональних програм і інвестицій в галузі містобудування і перевлаштування сільських населених пунктів, задоволення попиту населення в житлі різного ступеня комфортності, підвищення рівня забезпеченості сучасними об'єктами житлово-комунального господарства і цивільного призначення (охорони здоров'я, культури і спорту, освіти, побутової приналежності). У виробничій сфері концепція повинна бути направлена на створення оновленого потенціалу потужностей і матеріально-технічної інфраструктури будівельного комплексу на основі інноваційних технологій, архітектурно-будівельних систем, структур об'ємно-планувальних і конструктивних рішень для нового будівництва, реконструкції і технічного переозброєння промислових вузлів, підприємств, будівель і споруд, інженерних мереж. Вказана мета припускає рішення наступних задач:

В містобудуванні - приведення міст у впорядкований стан, збереження їх історичного самобутнього вигляду, визначення діючих містоутворюючих чинників, і на їх основі побудова перспектив розвитку для кожного міста, сконцентрувавши увагу і ресурси на завершеності забудови і гармонізації існуючого міського середовища, на приведенні в збалансований стан розмірів житлових фондів, числа робочих і навчальних місць, кількості і потужностей об'єктів соціальної, інженерної і транспортної інфраструктури, відновленні і підтримці в рівноважному екологічному стані природного навколишнього середовища. Для вирішення задач розвитку містобудування необхідно: формування і здійснення державної містобудівної політики, що враховує систему соціальних, економічних і екологічних чинників, які забезпечують сталий розвиток окремих регіонів і країни в цілому; здійснювати містобудівне планування на всій території області; забезпечення містобудівними засобами; розвиток і вдосконалення містобудівного законодавства і нормативного технічного забезпечення містобудівної діяльності; розвиток ринків нерухомості, встановлення платні за землю і спрямування засобів на підвищення якості міського (урбанізовано-

го) середовища; введення державного контролю за здійсненням містобудівної діяльності, використанням земель міст і поселень, а також резервуванням і наданням земельних ділянок для будівництва у межах міст і поселень згідно з містобудівною документацією відповідного рівня; проведення постійного перегляду проектної і містобудівної документації з урахуванням посиленних екологічних вимог до продукції будівництва, технологій і конструкцій.

В архітектурі – забезпечення єдності архітектурно-просторового середовища, збереження культурної і архітектурної спадщини, розробка архітектурно-будівельних систем нового покоління. Для вирішення задач розвитку архітектури необхідно забезпечити: створення і розвиток регіональної своєрідності архітектурно-просторового середовища; створення комфортного і економічного в експлуатації житла, враховуючи різні групи населення і державні соціальні стандарти; розвиток типології житла відповідно до потреб модернізації існуючого житлового фонду в будинках перших масових серій із забезпеченням надійного і безпечного проживання населення; розробку архітектурно-будівельних систем нового покоління, що забезпечують можливості організації внутрішнього простору, якостей, а також використання підземного простору для прибудови різних об'єктів обслуговування і споруд; охорону культурної і архітектурно-будівельної спадщини, реставрацію і відновлення історичних, культурних і архітектурних пам'яток, відновлення історичної частини міст; формування засобами архітектури і проектних рішень середовища життєдіяльності, доступного для інвалідів та інших маломобільних груп населення.

В житловому будівництві - ліквідація тенденції до старіння і скорочення житлового фонду і інженерних систем, перехід до інтенсивного їх відновлення і відтворення на основі розробки і реалізації ефективних соціальних і науково-технічних програм і проектів на державному, регіональному і муніципальному рівнях. Вирішення перерахованих задач вимагає: розробки і реалізації комплексної програми реконструкції житлових будівель перших масових серій, яка повинна охоплювати окремі об'єкти, квартали забудови, мікрорайони, міста

і населені пункти в цілому з ранжуванням житлового фонду «реконструкція – знос»; збільшення обсягів багатоповерхового будівництва в крупних і найбільших містах і щільності забудови у зв'язку з швидким зростанням вартості земельних ділянок на міській території; розвитку малоповерхового будівництва в двох перспективних напрямках – малоповерхової високо щільної забудови і будівництва одноквартирних житлових будинків.

У сфері житлово-комунального господарства провести комплекс заходів щодо підвищення надійності інженерних комунікацій, з цією метою необхідно: здійснити технічну інвентаризацію основних фондів з урахуванням їх фізичного зносу; намітити і поетапно реалізувати територіальні плани відновлення і капітального ремонту об'єктів комунального призначення, фізичний знос яких перевищує 50 %; забезпечити будівництво автономних джерел тепла (дахові, прибудовані і вбудовані котельні) під об'єм нового будівництва житла з урахуванням поквартирного теплопостачання; організувати служби диспетчерського управління і контролю за станом комунальних об'єктів і мереж; при проектуванні нових житлових забудов закладати схеми випереджаючої інженерної і транспортної підготовки на площах будівництва; звернути увагу на необхідність проведення заходів щодо поліпшення санітарно-гігієнічних і естетичних якостей міського озеленення.

У виробничому будівництві – створення нових і реконструкція діючих і раніше законсервованих об'єктів, що входять до складу підприємств і промислових вузлів, з використанням гнучких і універсальних об'ємно-планувальних і конструктивних рішень, що забезпечують швидку пристосованість будівель і споруд до зміни технологічних процесів. Для вирішення цих задач необхідно забезпечити: розробку раціональних уніфікованих параметрів будівель і споруд, у тому числі збірних модулів, планувальних і конструктивних схем, що забезпечують при будівництві і експлуатації об'єктів розміщення і функціонування високопродуктивного устаткування і гнучких автоматизованих систем для різних виробництв промисловості і сільського господарства; застосування ефективних матеріалів, у тому числі ви-

сокоміцних легких бетонів на пористих заповнювачах, клеєної деревини, високопустотного керамічного каміння, легких металевих конструкцій, полімерних виробів, а також матеріалів на базі раціонального використання техногенних відходів промислового виробництва; освоєння підземного простору із застосуванням матеріалів і конструкцій із заданими наперед властивостями; зниження приведеної маси будівель, скорочення термінів будівництва: будівель і споруд виробничого призначення; розробка і упровадження сервісних комплексів, суспільних будівель багатопрофільного використання, адаптованих по місцеположенню, демографічній ситуації і інших умовах. У виробництві будівельних матеріалів - забезпечення вітчизняного будівельного ринку високоякісними будівельними матеріалами, виробами і конструкціями, здатними конкурувати з імпортною продукцією, забезпечувати зниження вартості будівництва і експлуатаційних витрат на введення об'єктів і одночасно підвищувати комфортність помешкання в житлових будинках необхідної надійності і довговічності. Для вирішення вказаних задач необхідно: провести оновлення основних фондів підприємств промисловості будівельних матеріалів з переходом на більш високий рівень їх технічного оснащення; забезпечити випуск високоякісних конкурентоздатних матеріалів і виробів; добитися зниження ресурсоемності, енергетичних і трудових витрат на виготовлення продукції; підвищити продуктивність праці за рахунок максимальної механізації і автоматизації виробничих процесів; забезпечити раціональне використання мінеральних природних ресурсів і залучення у виробництво техногенних відходів різних галузей промисловості; привернути необхідні інвестиції для модернізації діючих виробництв, введення нових потужностей і їх ефективної експлуатації. Розвиток науково-технічного прогресу і інноваційної діяльності в будівництві повинен забезпечити підвищення якості будівельної продукції, забезпечення високих споживацьких характеристик будівель і споруд, їх надійності, безпеки, функціональної і естетичної комфортності і експлуатаційної економічності, перетворення архітектурно-будівельного середовища життєдіяльності людини і її подальший розвиток до рівня, який

відповідає сучасним досягненням соціально благополучних і технічно розвинутих країн. Для реалізації цих задач необхідно забезпечити: створення наукоємних технологій, що забезпечують ефективне використання сировинних ресурсів на базі фундаментальних і прикладних наукових досліджень з використанням пріоритетних технічних рішень, досягнень в сфері біотехнології, лазерної, радіаційної, плазмової технології, хімії, машинобудування, інформаційних технологій; створення конкурентноздатних за якістю і ціні типів будівель, матеріалів і виробів з урахуванням вимог безпеки, ергономіки, гігієни і т.д.; вироблення науково-обґрунтованих рекомендацій зі стратегічної цілі науково-технічної політики, пріоритетних напрямів науки і техніки і ефективних механізмів їх реалізації; вдосконалення економічного механізму підвищення ефективності роботи галузей будівельного комплексу шляхом розробки і впровадження на рівні підприємств, будівельних організацій і компаній систем стратегічного планування, маркетингу і фінансового менеджменту; розробку і реалізацію програм структурної перебудови галузей будівництва і його матеріально-технічної забезпеченості; розробку і впровадження в усі рівні функціонування будівельного комплексу локальних і глобальних інформаційних баз даних і мереж, що забезпечують формування і вихід на товарні ринки, у тому числі на регіональному і міжнародному рівні, ринки послуг і інновацій в будівельному комплексі; інформаційно-аналітичний супровід з питань ціноутворення, напрямів науково-технічного прогресу, доступ до ринків капіталів і трудових ресурсів; розробку напрямів розвитку науково-технічної і інноваційної діяльності виробничої бази будівельно-дорожнього і технологічного машинобудування для підприємств і організацій будівельного комплексу; розвиток міжнародної співпраці із зарубіжними країнами, у тому числі СНД на основі двосторонніх і багатосторонніх угод і програм з розробки, придбання і продажу якісно нових видів продукції, ресурсів, технологій, ліцензій; участь в міжнародних науково-технічних організаціях; зниження енерговитрат на теплопостачання будівель і споруд в житлово-комунальному господарстві і у виробничій сфері, у тому числі за

рахунок використання нетрадиційних джерел енергопостачання; заміщення на 20-30% природної мінеральної сировини виробничими і побутовими відходами при виробництві бетонів, розчинів, керамічних виробів і деяких інших видів будівельних матеріалів з істотним зниженням їх вартості; зниження маси будівельних конструкцій, виробів, матеріалів, будівель і споруд і, як наслідок, скорочення транспортних витрат; освоєння випуску нового покоління високоякісних будівельних матеріалів і виробів, у тому числі композитних, витіснення з ринку інвестиційних ресурсів більш дорогих імпортованих матеріалів аналогічного призначення; технічне оснащення кваліфікованих робітників-будівельників сучасним інструментом вітчизняного виробництва з метою підвищення продуктивності їх праці. Першочерговою задачею в сфері підготовки і перепідготовки фахівців будівельної галузі є складання сучасних програм навчання як за змістом, так і по номенклатурі спеціальностей. Для цього необхідно: проаналізувати реальну потребу галузі у фахівцях, оцінити їх необхідну кількість і кваліфікацію по видах діяльності; можливості розподілу і працевлаштування випускників вищих і середніх спеціальних навчальних закладів в організаціях, підприємствах і установах будівельного профілю; на основі даних матеріалів підготувати обґрунтовані пропозиції за державним замовленням на підготовку необхідних фахівців, яких направити в Міністерство освіти та науки України; розробити і відкоректувати, спільно з Міносвіти України, освітні стандарти, навчальні плани і нові навчальні курси, підготувати сучасні навчально-методичні літературу, у тому числі з використанням нових мультимедійних, комп'ютерних технологій. Результатом цієї роботи повинна стати побудова єдиної організаційної системи підготовки і перепідготовки кваліфікованих робочих кадрів в розрізі будівельних професій. Забезпечення екологічної безпеки і заходи зі зниження негативного впливу будівельного комплексу на довкілля необхідно впроваджувати у трьох основних напрямках: при використуванні природних ресурсів у виробничому процесі (ресурси надр, водні, лісові та ін.); при використанні території і простору (земельні ділянки, акваторія, геологічне середовище); при

викидах в довкілля виробничих відходів будівництва і промисловості будівельних матеріалів. В межах будівельного комплексу в цілях забезпечення безпеки і зниження негативного впливу на довкілля представляється необхідним: вирішення проблем з утилізації твердих відходів промисловості, їх переробці і залученню в будівельне виробництво; рекультивація земель, порушених будівництвом; проведення заходів щодо зменшення норм відведення земель за рахунок використання земельного простору; упровадження маловідходних технологічних процесів, що забезпечують скорочення шкідливих викидів, проведення реконструкції газовідвідних систем; запобігання шумового забруднення шляхом розробки шумозахисних рішень по всьому ланцюжку - в проектуванні, виробництві будівельних матеріалів, будівництві експлуатації об'єкту, а також акустичних заходів і обладнання захисту від шуму, застосування зонування і структурного розчленування території за рівнями шуму, створення системи зелених насаджень; організація системи управління процесами з охорони довкілля через директивний контроль і податки на викиди як інструмент економічного державного регулювання. В прогнозований період намічається подальше зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища і корінне поліпшення його стану за рахунок продовження робіт з реконструкції виробництв, упровадження передових екологічно безпечних технологій. В сфері охорони навколишнього середовища: споруда і експлуатація систем моніторингу за процесами, що призводять до негативних екологічних наслідків; реабілітація забруднених територій міської і промислової забудови; розробка і упровадження систем гідрогеологічними процесами в підземній гідросфері. Підвищення конкурентоспроможності будівельної продукції на внутрішньому і світовому ринках вимагає, в першу чергу, проведення інституційних перетворень, головними напрямками яких є: реформування підприємств; підтримка малого підприємництва; розвиток інтегрованих структур. Основу реформування підприємств складає комплекс наступних внутрішніх перетворень: фінансова реструктуризація активів підприємств, яка включає заходи щодо забезпечення конкурен-

тоспроможності продукції за рахунок зниження змінних витрат, фінансового тягаря на підприємства і рефінансування крупних експортно - орієнтованих виробництв; реструктуризація майнових активів підприємств, для чого необхідне рішення проблеми залучення в майновий оборот всіх наявних нематеріальних і матеріальних промислових активів; перебудова корпоративного управління; організаційно-управлінська реструктуризація, в рамках якої належить визначити правовий статус і правила правового регулювання, порядку і умов створення і діяльності холдингів, а також інших інтегрованих структур, завершити роботи по переходу на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності і ін; створення єдиного майнового комплексу, що складається з підприємства і раніше наданої йому земельної ділянки, що дозволить значно підвищити капіталізацію підприємства і приведе до зростання його інвестиційної привабливості. Підтримка малого підприємництва здійснюється шляхом створення політичних, правових і економічних чинників для його вільного розвитку. Для цього необхідно: формування правового середовища, що забезпечує безперешкодний розвиток сфери малого підприємництва; пріоритетний розвиток малих і середніх інноваційних фірм; забезпечення державної підтримки малого підприємництва.

Основним механізмом реалізації концепції є комплекс заходів з активізації інвестиційної діяльності в будівництві, який повинен включати: концентрацію державних інвестицій на об'єктах, що забезпечують упровадження нових містобудівних принципів, архітектурно-будівельних систем, технологічних, об'ємно-планувальних і конструктивних рішень; активне використання механізмів зниження інвестиційних ризиків в наукоємні і високотехнологічні проекти за рахунок державної підтримки заключних стадій досліджень і розробок та доведення їх результатів до стадії комерційного освоєння; активізація розвитку інфраструктури інвестиційного ринку, формування ринку інноваційно-орієнтованих інвестиційних проектів; розробка механізмів участі держави в інвестиційних проектах нефінансовими вкладеннями у вигляді об'єктів інтелектуальної власності; активізація діяльності державних банків, державних

інвестиційних компаній по відбору і фінансуванню на поворотній основі інвестиційних проєктів будівництва; посилення інвестиційної спрямованості в діяльності ринку цінних паперів в цілях вдосконалення механізму міжгалузевого переливу капіталу; вдосконалення і розширення лізингової діяльності; перегляд існуючих механізмів і принципів виділення державних гарантій по інвестиційних кредитах. Стимулювання інвестицій в основний капітал повинне здійснюватися за рахунок реалізації наступних заходів: розробка економічного механізму залучення в господарський оборот об'єктів незавершеного будівництва; розробка і запровадження заходів щодо стимулювання залучення заощаджень населення в інвестиційний процес; використання можливості некапіталомісткого зростання за рахунок завантаження виробничих потужностей, що простоюють; зменшення числа посередників між інвесторами, виробниками і споживачами будівельної продукції; посилення інноваційної спрямованості інвестиційної діяльності; вдосконалення управління пакетами акцій акціонерних товариств; підвищення інвестиційної привабливості підприємств на основі рішення питання про власність на землю під будівлями і спорудами; державне регулювання амортизаційної політики; виведення з господарського обороту основних фондів, що не вживаються, регулювання застосування прискореної амортизації; контроль і гнучке державне регулювання імпорту технологій, машин і устаткування при реалізації інвестиційних проєктів; створення умов, що сприяють використанню корпоративних облігацій як джерела залучення інвестицій; розробка і запровадження механізмів іпотечного житлового кредитування.

Висновок

Проведення структурного регулювання і модернізації будівельної галузі в умовах ринкової економіки повинне спиратися на механізм і систему регуляторів і інструментів, що включає інвестиційні, фінансово-цінові, нормативно-правові і інші. Ослаблення державного регулювання по цих найважливіших напрямках призвело до погіршення якості будівельної продукції, необґрунтованих містобудівних рішень, зниженню безпеки експлуатації об'єктів. Таким чином, концепція сталого розвитку підприємств будівельної галузі націлена на подальший розвиток галузі. Основним виконавцем цієї програми має бути Міністерство будівництва, архітектури і житлово-комунального господарства. При цьому перед Міністерством повинна стояти задача створення оптимальної моделі управління будівельним комплексом країни. Визначальним початком в цій діяльності є законодавчі акти і нормативна база.

Література

1. Барканов А.С. Оценка экономической устойчивости строительного предприятия. // Экономика строительства. – 2005. - № 8. – С. 35-43.
2. Беркута А.В. Будівельний комплекс України: досягнення, перспективи, проблеми // Будівництво України. – 2004. - № 5. – с. 2-3.
3. Василенко В.А. Менеджмент устойчивого развития предприятий: Монография. – Киев: Центр учебной литературы, 2005. – 648 с.
4. Гладченко І.Ф. Про сталий розвиток // Будівництво України – 2006. - № 7. – С. 9-10.
5. Каменецкий М. Основные тенденции развития строительного комплекса: среднесрочный прогноз // Инвестиции в России. – 2000. - № 8. – С. 26-32.
6. Экономика строительства: Учебник/Под общей ред. И.С. Степанова. – 3-е изд., доп. и перераб. – М.: Юрайт – Издат, 2007. – 620 с. (С. 288-296).

Ращупкіна Валентина Микитівна – доцент кафедри економіки підприємства Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Наукові інтереси: економіка, організація та управління підприємствами.

Ращупкина Валентина Никитовна – доцент кафедры экономики предприятия Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научные интересы: экономика, организация и управление предприятиями.

Raschupkina Valentina Nikitovna is an associate professor at the department of Economy Enterprises of the Donbass National Academy of Civil Engineering and architecture. Scientific researches: economy, organization and management enterprises.